

Kansalliskirjaston FAIR-työ: periaatteista kohti käytäntöjä

Liisa Näpärä
Matias Frosterus

Sisällys

- FAIR-periaatteet
- FAIR-projekti Kansalliskirjastossa
- Haasteita ja yhteistyötä
- Yhteenveto

FAIR

Löydätkö?

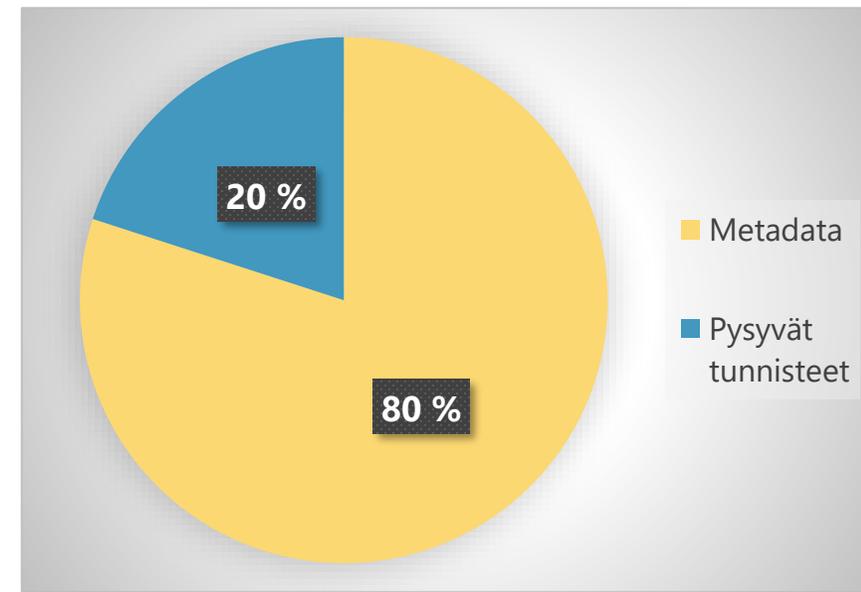
Saanko käyttöön?
Miten paljon vaivaa
pitää nähdä?

Ymmärrätkö sisällön? Miten toimii
eri ympäristöissä?

Osaanko käyttää?
Mistä ohjeet?

FAIR pähkinänkuoressa

- **F**indable – Löydettävä
  - Olennaiset tiedot kuvailtu riittävän tarkasti
  - Kuvailusivu ja ainutkertainen pysyvä tunniste
- **A**ccesible – Saavutettava
  - Voidaan hakea internetistä
  - Versiointi ja elinkaaren dokumentointi
  - Muistosivu, jos data on poistettu
- **I**nteroperable – Yhteentoimiva
  - Käytössä yleiset, dokumentoidut ja avoimet tiedostomuodot
  - Yhteisten koodistojen käyttö ja linkitykset muihin tuotoksiin
- **R**e-usable – Uudelleenkäytettävä
  - Data on hyvin dokumentoitu ja ymmärrettävää
  - Käyttöoikeudet selkeästi esillä

Kansalliskirjaston strategia 2021–2030

”Kirjaston tuottamaa dataa hallitaan FAIR-periaatteiden mukaisesti, ja ohjeistamme käyttäjiä datan vastuulliseen käyttöön.”

FAIR-projekti Kansalliskirjastossa

- Tavoitteena
  - FAIR tarjoaa hyvän viitekehyksen, jonka avulla uusia järjestelmiä ja projekteja kannattaa arvioida
  - FAIR-tietoisuuden kasvattaminen (projektien suunnittelu, järjestelmätyö)
    - Moni asia edistää FAIRia, mutta myös tiedostamatta. Toisaalta tietoisuus FAIRista voisi edistää FAIRimpaa toiminta
- Tuloksena suunnitelma FAIR-periaatteiden soveltamisessa
- Tehtynä yksikköhaastattelut 2021
- Käynnissä pilottiyksiköistä etsittävät hyvät käytännöt 2022

Yksikköhaastattelut vuonna 2021

- Projektiryhmä (5 henkeä) toteutti
- Kerrottiin perusteet, mitä FAIR on ja mitä tavoitellaan
- 16 yksikköä, mukana 5-15 ihmistä, kesto 1-2h

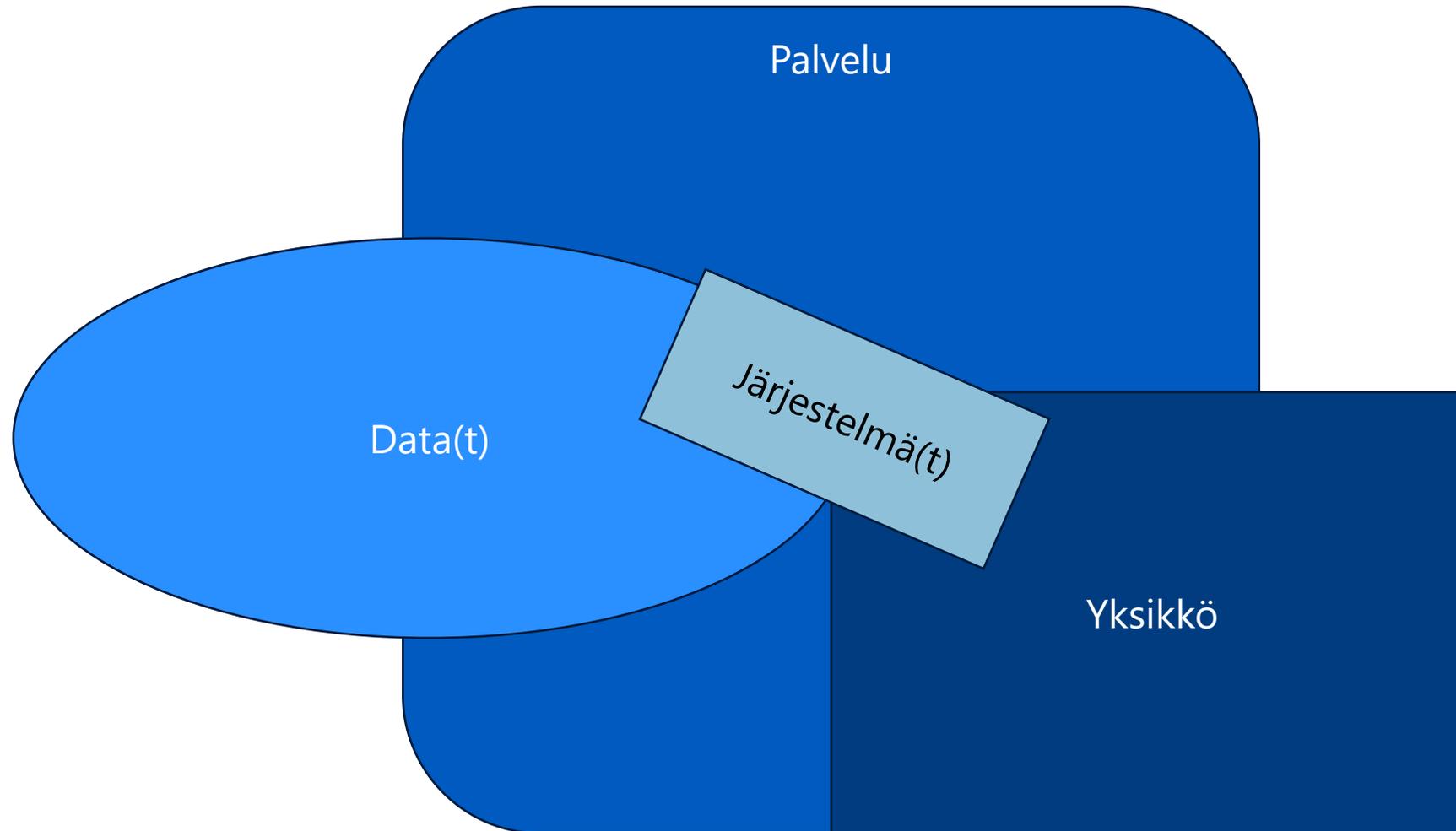
FAIR – kaikkien yksiköiden täyttämä perustaulukko

Periaate	Koskeeko meitä	Miten – nyt?	Miten – tulevaisuudessa	Ellei – miksei?
Löydettävä – Findable				
Saavutettava – Accessible				
Yhteentoimiva – Interoperable				
Uudelleenkäytettävä – Re-usable				

Miten FAIR-periaatteet toteutuvat Kansalliskirjaston palveluissa?

- Lyhyt vastaus: vaihtelevasti
- Mitä lähempänä sähköisiä aineistoja ja aineistojen hallintaa yksikkö työskentelee, sitä tutumpia periaatteet ovat
  - Digitaaliselle tutkimusdataalle kehitetyt periaatteet organisaatiotasolla
  - Kaikkia periaatteita ei nähty koskevan yksikön toimintaa
- Eri tiimeissä periaatteet ymmärretään hiukan eri näkökulmista > samoja sanoja, eri merkityksiä
  - Mistä oikeastaan puhutaan, kun puhutaan FAIRista?
  - Aineisto-data-datapaketti-tutkimusdata
- Monesti periaatteiden toteutuminen riippuu muista Kansalliskirjaston järjestelmistä, palveluista, toteututusaloista ja / tai asiakkaiden toimista

FAIR on muutakin kuin dataa

Kohti konkretiaa - Pilottiyksiköt

- Mukaan neljä yksikköä
  - Kansallisbibliografia, Melinda, Yhteentoimivuus ja DH-tutkimus
  - Kiinnostuksen, resurssien ja haastatteluyhteenvetojen perusteella
- 2 työpajaa, joista toinen on pidetty pilottiyksiköiden voimin toukokuussa ja toinen pidetään kaikille kansalliskirjastolaisille 1.12.2022
  - Arkinen FAIR, onnistumiset, ohjeistuksien tarve
  - Hyvien käytäntöjen jakaminen ja tietoisuuden lisääminen

Haasteiden ratkaisuun tarvitaan yhteistyötä

- Periaatteet nähdään abstrakteina – konkretian puute
- Riippuvuus muiden toiminnasta – resurssit ja aika yhteistyölle
- Esim. CSC ja Tietoarkisto tekevät myös FAIR-dataan liittyvää työtä
- Yhteistyötä ja roolituksia jossain määrin mietitään, mutta asiaa jatkettava
  - Tutkimusdatan elinkaaren palvelut
  - Pysyvien tunnisteiden käytön edistäminen
  - Kirjastojen rooli

FAIR: kohti konkretiaa

Löydätkö?

- Dokumentaatio
- Opasteet
- Asiakaspalvelu

Ymmärrätkö sisällön? Miten toimii eri ympäristöissä?

- Linkkien (PID) toimivuus
- Tiedon säilyminen

Saanko käyttöön?
Miten paljon vaivaa pitää nähdä?

- Kirjautuminen
- Paikanpäälle meno

Osaanko käyttää?
Mistä ohjeet?

- Ohjeistuksien ymmärrettävyys
- Käyttäjälähtöisyys

FAIRia edistetään Kansalliskirjastossa

- Löydettävä (F)
  - Metatieto on kaiken perusta, muutoin kyse lähinnä vain sattuman- tai muistinvaraisesta tiedon löytämisestä
  - Metatieto sisältää tietoa käytetyistä standardeista, lisenseistä, pysyvistä tunnisteista, versioista
- Saavutettava (A)
  - Digitaalista pääsyä sisältöön edistetään digitoimalla, lisensoimalla ja asettamalla verkkokäyttöön sisältöjä
- Yhteentoimiva (I)
  - Datan täytyy olla ymmärrettävää ihmiselle ja koneelle
  - Aukottomien ketjujen muodostaminen erilaisten sisältöjen välille (kehittäjä-datan tarjoaja-käyttäjä-uudelleenkäyttäjä tai analoginen-digitaalinen-data-datapaketti-tutkimusdata ja sen eri versiot)
- Uudelleenkäytettävä (R)
  - Käyttäjälähtöisyyden varmistaminen kokonaisuuden kehittämisessä, erityisesti käyttöliittymät ja rajapinnat
  - Ohjaus ja neuvonta

Yhteenveto

- Suunnitelma FAIRiin voidaan tehdä, mutta ennen sen toteuttamista on vielä ymmärrettävä lisää siitä, mitä periaatteet tarkoittavat käytännössä
- Suunnitelma on jalkautettava yksikkö- ja palvelutasolle
- FAIRin edistäminen on pieniä ja isoja tekoja, joihin tarvitaan yhteistyötä
- Myöhemmin tarkoituksena reflektoida, miten ymmärrys periaatteista on kasvanut yksiköissä

Lähteet

- Bodlos, A., Hönegger, L., Kaczmirek, L., Beckmann, V., Breton, V., Romier, G., van Wezel, J., Streit, A., Stevanovic, U., Galeazzi, F., Tanlongo, F., van Nieuwerburgh, I.(2020). 'Summary report of the EOSC-Pillar "National Initiatives" Survey'. Version 1.1, Zenodo. doi: 10.5281/zenodo.3937318.
- David, R., Mabile, L., Specht, A., Stryeck, S., Thomsen, M., Yahia, M., Jonquet, C., Dollé, L., Jacob, D., Bailo, D., Bravo, E., Gachet, S., Gunderman, H., Hollebecq, J.-E., Ioannidis, V., Le Bras, Y., Lerigoleur, E., Cambon-Thomsen, A. and Alliance – SHaring Reward and Credit (SHARC) Interest Group, T.R.D., 2020. FAIRness Literacy: The Achilles' Heel of Applying FAIR Principles. *Data Science Journal*, 19(1), p.32. DOI: <http://doi.org/10.5334/dsj-2020-032>
- Kansalliskirjaston strategia 2021–2030 <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020040210186>
- Mendez, E. Metadata for FAIR data ...Looking for 'cool' metadata <https://openscience-summerschool.ch/assets/downloads/lectures/uzh-os-summerschool-emendez.pdf>
- Wilkinson, M., Dumontier, M., Aalbersberg, I. *et al.* The FAIR Guiding Principles for scientific data management and stewardship. *Sci Data* **3**, 160018 (2016). <https://doi.org/10.1038/sdata.2016.18>

www.kansalliskirjasto.fi

Kiitos!

liisa.napara@helsinki.fi